

Nr 1259

av herrar Ullsten och Jonsson i Mora
angående den enskildes rättssäkerhet.

Sammanfattning

Det är enligt vår mening tydligt att tiden nu är mogen för en allmän översyn av brottsbalkens val av kriminaliserade beteenden och även för en genomgång av specialstraffrätten. Riksdagen bör vidare besluta att den som hotas av tvångsingripanden bör ha rätt till offentlig försvarare. Riksdagen bör också besluta om ett organiserat system med medborgarvittnen vid förundersökning i brottmål på polisstationerna.

Vaksamhet mot datamissbruk, skydd för eftersatta och minoriteter samt för den enskilda människan, då hon måste söka vård eller på annat sätt tas om hand av samhället är några av de krav som förs fram i motioner från folkpartiet till årets riksdag. I denna motion framförs ytterligare förslag som syftar till ökad rättssäkerhet.

Samhällets åtgärder blir av förklarliga skäl särskilt ingripande och långtgående när de måste sättas in mot asocialitet och lagöverträdelse av olika slag. Man ställs här inför skyddsbehov av motstridande och ibland svårlöst slag. Den åtgärden riktas emot måste garanteras en korrekt behandling och försvar mot obefogade ingripanden. Andra medborgare och samhället självt måste garderas mot destruktiv och skadlig aktivitet. I moderna demokratier av västerländsk typ är det en gammal tradition att söka lösa dessa problem genom att upprätthålla en legalitetsprincip med kontroll över att samhällets inskrivanden bara får ske under i lag preciserade förutsättningar. Detta system har av förklarliga skäl nått sin mest pregnanta utformning i proceduren för kriminalmål.

Med den omfattning brottsligheten numera har måste alla möjligheter att effektivisera rättsväsendet tillvaratas. En långsamt arbetande rättsordning tillgodoser inte kraven på rättssäkerhet.

Avkriminalisering

För att lagstiftningen skall stå i överensstämmelse med allmänhetens rättsmedvetande måste den kontinuerligt ses över efter samhällsutvecklingens krav. En minskning av antalet straffstadganden skulle leda till att samhällets polis-, domstols- och påföljdsresurser kunde koncentreras på de lagöverträdelse, som samhället betraktade med särskilt allvar. Härigenom skulle möjligheterna öka att nå framgång med samhällets reaktion mot dessa. Gärningar som är straffsanktionerade beskrivs i brottsbalken och specialstraffrätten. Förarbetet till brottsbalken upptog inte någon

debatt om vilka handlingar som borde vara kriminaliserade, trots att de flesta straffbestämmelser funnits under mycket lång tid. Därefter har emellertid flera av brottsbalkens straffbestämmelser kommit att ställas under debatt. Många straffstadganden i specialstraffrätten synes ha tillkommit utan tillräckliga överväganden om straffsanktionen eventuellt kunde ersättas med någon annan sanktionsform, om någon sanktion över huvud erfordras. Vi tror att en hel del straffbestämmelser i brottsbalken och särskilt i specialstraffrätten kan upphävas och/eller ersättas av andra sanktioner, t. ex. viten och skadestånd. Det är enligt vår mening tydligt att tiden är mogen för en allmän översyn av brottsbalkens val av kriminaliserade beteenden och även för en genomgång av specialstraffrätten. I specialstraffrätten bör särskild uppmärksamhet ägnas åt de många straffstadgandena rörande motorfordon.

Ersättning till brottsoffer

Sedan 1971 kan ersättning utgå av statsmedel för personskada på grund av hrott. I en särskild motion från vårt håll (1974:1257) föreslås vidgad ersättning av statsmedel vid brottsskador.

Medborgarvittnen

I rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning finns stadgat att ett av undersökningsledare anmodat trovärdigt vittne såvitt möjligt skall närvara vid förhör, under förutsättning att den misstänkte inte själv motsätter sig detta. Närvaron av ett s. k. medborgarvittne kan fylla fyra centrala syften:

1. Den enskildes rättssäkerhet kan ökas genom att garantier för en i alla avseenden korrekt behandling stärks.
2. Möjligheterna att styrka vad som framkommit vid förhöret kan öka.
3. Polismännen kan löpa mindre risk att bli utsatta för falska beskyllningar om felaktigt uppträdande, vilket är väsentligt för polisens arbetsmöjligheter.
4. Förtroendet kan väntas öka för de i förundersökningen verksamma polis- och åklagarmyndigheterna.

Det är därför angeläget att bestämmelsen om förhörsvittne verkligen kan tillämpas i praktiken. För att så skall bli fallet måste samhället engagera sig djupare i denna verksamhet och inte inskränka sig till att tillhandahålla ett lagstöd. Man kan inte räkna med att uppgiften som vittne vid förhör skall kunna fullgöras genom frivilliga, oavlönade insatser.

Folkpartiet har under flera år krävt ett mera aktivt samhälleligt engagemang för att få till stånd ett fungerande system med medborgerliga förhörsvittnen.

I Göteborg förekommer kommunalt avlönade medborgarvittnen sedan 1957. Med erfarenhet från denna verksamhet anser man sig kunna konstatera att den ökade lekmannainsynen i polisarbetet varit ägnad att

stärka allmänhetens förtroende för polisen.

Rättsväsendet är numera en rent statlig uppgift. Det är enligt vår mening inte rimligt att överlåta åt kommunerna att bedriva och finansiera verksamheten med medborgarvittnen. Sådan verksamhet bör självfallet finansieras av staten.

Riksdagen uttalade sig år 1967 för att riksdagen borde pröva frågan i lämpligt sammanhang. Ställningstagandet vidhölls vid såväl 1970 som 1971 och 1972 års riksdagar. Denna prövning bör nu komma till stånd. Den bör leda till att regler utformas för ersättning till medborgarliga förhörsvittnen. Vidare bör bl. a. formerna för val av förhörsvittnen övervägas. De blivande polisstyrelserna skulle enligt vår uppfattning med fördel kunna anförtros uppgiften att utse sådana vittnen, bestyren med utbetalning av ersättning m. m.

Offentligt biträde

1973 års rättshjälpsreform är ett steg i riktning mot förbättrad rättstrygghet. Vi betraktar rättshjälpsreformen som en viktig och betydelsefull reform. Det är ett oavvisligt krav i en rättsstat att varje medborgare skall ha möjlighet att hävda sina intressen och sina anspråk i rättsliga angelägenheter. Emellertid förutsätts enligt vår mening en alltför restriktiv tillämpning.

Bestämmelserna har givits en sådan utformning att rättshjälpsnämnden beslutar om offentligt biträde skall utses. I syfte att utöka rättssäkerheten bör rättshjälpslagen ändras, så att den ärendet rör får en ovillkorlig rätt att erhålla offentligt biträde då han berövats friheten eller förslag om frihetsberövande har väckts. Denna fråga uppmärksammades av utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden, under renessbehandlingen och i motion från folkpartihåll. Jämförelser gjordes i sammanhanget med brottmålsprocessen och bestämmelserna i rättegångsbalken om ovillkorlig rätt till offentlig försvarare vid häktning och anhållande. Att tillfälliga omhändertaganden på social- och kriminalvårdsområdet är förhållandevis korta utgör enligt vår mening inte hinder för en sådan rätt att erhålla offentligt biträde.

Socialförsäkringsmål

Med hänsyn till det stora antal människor som berörs av socialförsäkringslagstiftningen och den betydelsefulla handläggningen av dessa ärenden har för den enskildes ekonomiska situation, bör också detta område ägnas större uppmärksamhet. Förslag om inrättande av ett allmänt ombud på socialförsäkringens område bör ägnas större uppmärksamhet. Detta förslag har behandlats vid flera tillfällen alltsedan förslaget om inrättande av försäkringsdomstolen framlades 1961. I samband med 1973 års rättshjälpsreform framhölls dock att strävandena att åstadkomma en förbättrad rättshjälp på detta område i första hand bör inriktas på utbildning av personal vid försäkringskassorna samt på att inom den

allmänna rättshjälpens ram tillhandhålla lämpligt biträde för dessa ärenden.

De ekonomiska resurser som ställts till förfogande är emellertid begränsade. Enligt förarbetena anser justitieministern att det därför är nödvändigt att iaktta en viss restriktivitet, både när det gäller att bestämma tillämpningsområdet för offentligt biträde och att bevilja sådant biträde i enskilt fall. En sådan ekonomisk restriktivitet kan emellertid leda till att rättshjälpsreformen inte fullt ut når sitt syfte.

På vederbörande utskott torde få ankomma att utarbeta erforderlig lagtext.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställes
att riksdagen beslutar

A. att hos Kungl. Maj:t begära

1. en översyn av brottsbalkens val av kriminaliserade beteenden och av specialstraffrätten i syfte att begränsa antalet straffbestämmelser,
2. förslag till innevarande riksdag om ett organiserat system med förhörsvittnen (medborgarvittnen) vid förundersökningen i brottmål på polisstationerna,

B. anta sådan ändring i rättshjälpslagen att den som är berövad friheten, eller mot vilken förslag om frihetsberövande har väckts, erhåller en ovillkorlig rätt att på begäran få offentligt biträde samt

C. som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts om minskad restriktivitet i tillämpningen av bestämmelserna om rättshjälp genom offentligt biträde och om offentligt biträde i socialförsäkringsmål.

Stockholm den 26 januari 1974

OLA ULLSTEN (fp)

ANDERS JONSSON (fp)

i Mora